

Program:

Georg Friedrich Händel (1685–1759)

Varhanní koncert B dur

HWV 290, op. 4/2

1. Sinfonia
2. Allegro
3. Adagio e staccato
4. Allegro ma non presto

Joseph Haydn (1732–1809):

Missa in Angustiis d moll - Nelsonmesse

Hob. XXII:11 pro sóla, smíšený sbor, orchestr a varhany

1. Kyrie eleison
2. Gloria in excelsis Deo
3. Qui tollis
4. Quoniam tu solus Sanctus
5. Credo in unum Deum
6. Et incarnatus est / Crucifixus
7. Et resurrexit
8. Sanctus
9. Benedictus
10. Agnus Dei
11. Dona nobis pacem

V roce 1738 vydal anglický hudební vydavatel John Walsh sbírku šesti varhanních koncertů **Georga Friedricha Händela** (1685–1759) pod názvem *Opera Quarta*. Händelovy varhanní koncerty jsou jeho vlastním vynálezem a vedle Bachových cembalových koncertů znamenají počátek vývoje koncertu pro klávesové nástroje a orchestr. Händel své varhanní koncerty obvykle hrával o přestávkách velkých oratorních představení na varhanní pozitiv postavený speciálně pro tento účel.

Sbírka vydaná v roce 1738 obsahuje díla složená v letech 1735 a 1736, uváděná během oratorií *Esther* a *Deborah* v Londýně.

Koncert B dur (HWV 290 op. 4/2) byl z šesti raných koncertů jednoznačně nejpopulárnější. Jeho poslední věta upravená pro flétu byla vydána samostatně již v roce 1735 pod názvem *Menuet z oratoria Esther*. V první větě ve formě rytmicky tečkované ouvertury se autor částečně vrací ke své dřívější Sinfonii z moteta *Silete venti* (HWV 242). Druhá věta opět s určitými změnami a rozšířeními využívá téma z *Triové sonáty* (HWV 388 op. 2).

Celkem 14 mešních kompozic **Josepha Haydna** (1732–1809) můžeme rozdělit do dvou časových skupin. První skupinu osmi ranných mší završuje tzv. *Mariazellmesse* (Hob. XXII:8) napsaná roku 1782. Po této mši Haydn dlouhých 14 let žádnou další nenapsal. Hlavním důvodem tohoto přerušení byla reforma bohoslužeb v Rakousku nařízená císařem Josefem II. Ta značně omezila počet bohoslužeb, na kterých byla povolena hudba s orchestrálním doprovodem, což mělo za následek méně objednávek nových děl tohoto druhu. Teprve po částečném zrušení reformních dekretů po smrti Josefa II. se Haydn i další skladatelé vrátil ke skladbě sakrálních děl. V tomto čtrnáctiletém mezidobí si Haydn i díky dvěma pobytům v Londýně osvojil nové kompoziční postupy v symfoniích a komorní hudbě. Dosáhl větší jemnosti a pestrosti v orchestraci, využíval písňová témata a jeho díla získávala větší hloubku výrazu. Na tomto pozadí vzniklo v letech 1796 až 1802 jeho šest pozdních tzv. velkých mší. Spolu s oratorií *Stvoření* a *Roční období* představují vyvrcholení Haydnovy tvůrčí kariéry.

Dnes uváděná **Mše d moll** (Hob. XXII:11) je třetí z Haydnových pozdních mší, byla napsána v létě 1798 mezi oběma zmíněnými oratorií pro Haydnova dlouholetého mecenáše a patrona Mikuláše II. Esterházyho. Premiéru měla ve stejném roce ve farním kostele v Eisenstadtu (nedaleko Vídně). Partitura nemá žádný konkrétní název, ale ve svém rukopisném tematickém katalogu děl ji autor označil jako *Missa in Angustiis*. Tento název: *Mše v dobách tísně / soužení* odráží zejména politickou situaci v Evropě v té době, tedy těžké a nejisté období napoleonských válek po francouzské revoluci. Mše d moll je obecně známá spíše jako Nelsonmesse. Podle legendy se Haydn během práce na mši dozvěděl o Nelsonově vítězství nad Francouzi v námořní bitvě u Abúkíru. Proto prý napsal v závěru části Benedictus mocnou fanfáru trubek. Ve skutečnosti však Haydn mohl obdržet zprávy o porážce Napoleonovy flotily až o několik týdnů později, takže úderné fanfáry budou spíše představovat reakci na válečné události obecně, než na konkrétní bitvu. Název *Nelsonova mše* je nejčastěji odůvodňován předpokladem, že toto dílo bylo provedeno, když velký anglický admirál Horatio Nelson navštívil prince Nicholase II. Esterházyho v Eisenstadtu v září 1800.

Kyrie tvoří hudebně jednolitá věta s množstvím kontrastních detailů. Mohutné sborové sekce v unisonu i ve fugální formě bohaté na harmonická napětí, virtuózní koloraturní pasáže pro sólový soprán a stále znovu se opakující fanfáry trubek dodávají této větě nádech majestátní vážnosti.

Gloria přináší dva hlavní hudební motivy, které se v průběhu části několikrát vracejí. První je hned na začátku na slova *Gloria in excelsis* a druhý na *et in terra pax*. V průběhu věty je každé téma použito několikrát. Začátek Gloria je založen na sponsoriálním principu, kdy sbor opakuje prosby sólového sopránu. Skutečnost, že první *Gloria in excelsis* zpívá sopránová sólistka, navazuje na rozšířený zvyk spojený s chvalozpěvem andělů o Vánocích. Mezi krajní rychlé allegro oddíly celého Gloria je vložena pomalá část *Qui tollis*, kde sólový bas zpívá vroucí naléhavou prosbu o milost, prokládanou sborovými přímlyvami *miserere nobis / smiluj se nad námi* a sólovými vstupy fagotu a hoboje.

První část Credo tvoří kánon na kvintě mezi sopránem/tenorem a altm/basem. Tato striktní hudební forma podtrhuje jednoznačnou a neměnnou povahu citovaných článků víry. Sborový úvod Credo evokuje rovněž prostý gregoriánský zpěv. Následuje mimořádně poutavé a lyrické *Et incarnatus* a kontrastní *Crucifixus*. Závěrečná část *Et resurrexit* vděčí za svou účinnost nápadnému opakování spojky *Et*; jedná se o vysoce individuální prostředek k zesílení významu slov, podobný opakování slova *Credo* známého z jiných mší. Velmi působivá je fráze zmiňující věčný život *Et vitam venturi saeculi*, kde kvetoucí melodie zpívaná sopránovou sólistkou s průzračným doprovodem vyvolává pocit nebeského štěstí.

Sanctus začíná vážnou, pomalu plynoucí hudbou, která přechází do rychlého *Pleni sunt coeli* a vrcholí polyfonním zpracováním *Osanna*. Poměrně rozsáhlé Benedictus prochází z lyrického úvodu nebývale dramatickým vývojem až do monumentálního fanfárového závěru, který je jedním z nejvýraznějších vrcholů celého díla. Lze si snadno představit, že právě obrovský účinek tohoto místa dal vzniknout již dříve zmiňované legendě o původu díla.

Agnus Dei je určeno sólovému kvartetu; pomalé tempo a hluboká niternost melodií umocňují prosebná slova zhudebněného textu. Závěrečná sborová fuga *Dona nobis pacem* plní svým rychlým tempem, rytmem a dalšími prvky hudební funkci finále. Zároveň ale nechá autor v silném kontrastu zpívat sbor tiše bez doprovodu modlitbu za mír: *dona nobis pacem / daruj nám pokoj*.

Pořádá Bach-Collegium Praha, z.s. www.bachcollegium.cz info@bachcollegium.cz
Projekt je realizován s finanční podporou Městské části Praha 2 a Městské části Praha 5.

 MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 2

 MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 5

 Bach Collegium Praha

2. koncert

středa 21. června 2023 v 19:30

účinkují:

Markéta Klaudová - soprán, **Alžběta Vomáčková** - alt,

Ondřej Holub - tenor, **Jan Morávek** - bas,

Linda Sítková - varhany

Komorní sbor a orchestr **Bach-Collegia Praha**

Jiří Mátl - dirigent